

Др Милан Радовановић, дипл. историчар
Београд
mradowanovic@gmail.com

Извод из дописа Хитахдут олеј југославије, 9. март 1949.

Израел се, непосредно по проглашењу независности 14. маја 1948, суочио са два надређена изазова – ратом са околним арапским државама,¹ чији је почетак представљао директну реакцију на доношење декларације о израелској независности,² и интензивном имиграцијом,³ која ће довести до удвостручавања броја становника новостворене јеврејске државе у првих пет година постојања.⁴ Динамика имиграције и специфична структура усељеничке заједнице резултирала су недостатком одговарајућих смештајних капацитета и огромним несразмерама у понуди и потражњи натржишту рада.⁵

Југословенски Јевреји чинили су приближно 1% од нешто више од седам стотина хиљада имиграната колико је, између 1948. и 1952. године, стигло у новостворену државу Израел.⁶ Од децембра 1948, а завршно са октобром 1952. године, у оквирима укупно пет таласа организованог исељавања, из Југославије се иселило укупно 7.739 од приближно 12.500 припадника локалне јеврејске

¹ Детаљно о такозваном првом израелско-арапском рату, видети: Chaim Herzog (updated by Schlomo Gazit), *Arab-Israeli Wars. War and Peace in the Middle East from the 1948 War of Independence to the Present*, (New York: Knopf Doubleday Publishing Group, 2005), 15-108.

² Видети: *The Declaration of the Establishment of the State of Israel (May 14, 1948)*, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-declaration-of-the-establishment-of-the-state-of-israel> (9. јун 2024).

³ О динамици усељавања у Израел, видети детаљно: *Total Immigration to Israel by Year (1948 – Present)*, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/total-immigration-to-israel-by-year> (9. јун 2024).

⁴ О динамици повећања броја становника Израела, видети детаљно: *Vital Statistics: Population of Israel (1948 – Present)*, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/population-of-israel-1948-present> (9. јун 2024).

⁵ Укратко видети: Arie LovaEliav, „The Absorbtion of One Million Immigrants by Israelin the 1950s“, *Refuge*, 14, 6 (1994), 11-13.

⁶ Видети: Itzhak Alfassi, *Immigration and Settlement*, (Jerusalem: Keter Publishing House, 1973), 56. и Shoshanna Neumann, *Aliyah to Israel: Immigration under Conditions of Adversity*, (Bonn: Institute for the Study of Labor, 1999), 1-5

заједнице, колико је преживело Други светски рат.⁷ Испраћајући емигранте, челници југословенске заједнице истицали су да их у Израелу чека напораан рад на обнови и изградњи државе која се, непосредно по проглашењу независности, нашла у стању рата са арапским суседима.⁸ Доносећи одлуку о исељавању, појединац је, међутим, првенствено био вођен идејом живота на неки начин бољег од онога који му је пружала послератна југословенска држава.⁹ Чини се да део оних који су напустили земљу, при томе није довољно озбиљно схватио упозорења која су им упутили челници Савеза.

Сачуван је релативно мали број примарних извора првог реда који говоре о утисцима исељеника из Југославије о новоствореној јеврејској држави на Блиском истоку.¹⁰ У овом је смислу извештај који је Хитахдут Олеј (Удружење исељеника) Југославије, свега неколико месеци по окончању првог таласа организоване емиграције, поднео Савезу јеврејских вероисповедних општина изузетно значајан. У њему су систематизовани најважнији проблеми са којима су се новопридошли југословенски исељеници суочили непосредно по приспећу у нову домовину. Допис је, при томе, Савезу упућен као својеврсно упозорење које је требало пренети свима који у будућности намеравају да се упуте у Израел.¹¹ Мимо тога што су исељеницима поново скренули пажњу на рат који и даље траје, те хроничне проблеме недостатка одговарајућег смештаја и специфичних потреба локалног тржишта рада,¹² челници Хитахдут Олеј истакли су низ проблема који је происходио из нереалних очекивања, односно неодговарајуће припреме исељеника из Југославије, како за чин емиграције, тако и за живот у новоствореној јеврејској држави. У овом смислу документ пружа јединствен увид у процес организованог исељавања.

⁷ Видети: Милан Радовановић, „Поједини статистички аспекти организованог исељавања Јевреја из Југославије у Израел (1948-1952)“, *Годишњак за друштвену историју*, 22, 2 (2015), 55-56.

⁸ Упозорења ове врсте јављају се као лајтмотив у документима која се тичу исељавања. Видети, као пример: Милан Радовановић, „Посланице Савеза јеврејских вероисповедних општина упућене учесницима прва три таласа организованог исељавања из Југославије у Израел (1948-1950)“, *Архив*, 1-2 (2018), 191-201.

⁹ Опширно: Радовановић, Милан, „Ционизам и прагматизам – Зашто су се југословенски Јевреји иселили у Израел? (1948-1952)“, *Београдски историјски гласник*, 6 (2015), 234-241.

¹⁰ Један од ретких оваквих извора је писмо које је учесник првог или другог таласа организованог исељавања упутно јеврејској вероисповедној општини у Ријеци, крајем 1949. године. Видети: Радовановић, Милан, „Писмо југословенског исељеника у Израелу“, *Архив*, 1-2 (2014), 239-242.

¹¹ Декларативно исти циљ има и писмо упућено општини у Ријеци. Видети: Исто, 241.

¹² На исте надређене проблеме будућим емигрантима пажњу је скренуо и неименовани исељеник, учесник првог или другог таласа. Видети: Исто.

Допис је откуцан латиничним писмом, ијекавицом, на писаћој машини са дијакритичким знацима својственим српском, односно хрватском језику. Изузетак представља латинично слово *đ*, уместо кога је доследно коришћена алтернатива *dj*. Документ је, ради очувања аутентичности, пренет са свим стилским и правописним грешкама. Допис се чува у привременој кутији број 827, у Архиву Јеврејског историјског музеја у Београду.

„IZVOD
HITAHDUT OLEJ JUGOSLAVIJA, TEL AVIV, LILIENBLUM 33

9. marta 1949.

Savez jevrejskih veroispovednih opština Beograd

Dragi prijatelji,

Mnogi od naših prijatelja ovdje primili su već razne upite, a sigurno su već mnogi od vas dobili odgovore i lične izveštaje o prilikama ovdje. Držimo da je uputno da prijateljima dadnemo po mogućnosti realni prikaz prilika i savjete naročito bazirane na iskustvu, kojeg smo stekli poslednjom alijom.¹³

Kako vam je poznato mlada država Izrael se još uvijek nalazi u ratnom stanju sa susjedima i premda se vode pregovori o primirju, neizvjesno je, kako i kada ćemo doći do mira, koji je glavni preduslov za razvitak i izgradnju države.¹⁴ Poznato je nadalje, da useljenje ide jednim – u istoriji nezapamćenim – tempom /oko 25,000 do 30,000 mjesečno/ i da je od osnutka države /maja 1948/ do danas ušlo više od 150.000 duša. Useljenje i uklopljenje tih ljudi, koji su mahom bez sredstava i u najrazličitijim godinama života, zdravi i bolesni, velikim dijelom dolaze direktno iz logora, je toliko ogroman napor i skupčano sa tako ogromnim izdacima, da je to u stvari drugi naš rat, koji u svom opsegu, naporima i iziskivanju požrtvovanja ne zaostaje za ratom, koji se vodi na frontovima. I kao što uspjeh našeg opstanka zavisi od požrtvovanosti i pripravnosti cijelog pučanstva, da frontovski rat vodi do pobjedonosnog svršetka, tako je i dalnji (sic!) opstanak države zavisao od pobjedonosnog vođenja ovog drugog rata, koji traži od svakog (подвучено у оригиналу, М.Р.) skrajnju(sic!) požrtvovanost

¹³ Алија (хеб. *אליה* – дословно, уздизање) универзални је термин који описује чин повратка Јевреја у обећању земљу. Најпре се користио као синоним за усељавање у Палестину, а, после 1948. године, у Израел.

¹⁴ Мир је склопљен у јулу 1949. године.

i pripravnost na odricanja i na sve nezgode, koje su u vezi sa danim stanjem. Nužno je da se to zna i da ljudi budu pripralni na to, da su uslovi života ovdje i uklopljenja neobično teški, da bi se tako izbeglo neugodnim i teškim razočaranjima, koja se i sada opažaju kod mnogih useljenika, a naročito kod onih, koji su si preseljenje predstavljali kao prelaz iz mjesta u mjesto i kao brzi nastavak ranijeg života u novoj okolini. O tome ne može biti govora i dobro je da se to unapred znade i da se sa tim faktom – kao neoborivom činjenicom – računa.

Ovo su pitanja, koja u prvom redu interesuju svakog useljenika: stan i uposlenje. Stambeno pitanje je veoma teško i pri danim prilikama iziskuje zaista od svakog useljenika krajnje razumijevanje, a da bi se mogao pomiriti sa stvarnošću. U gradovima skoro opšte nema mogućnosti nastanjenja. Postoje mogućnosti jedino za one, koji raspolažu potrebnim novčanim sredstvima, tako se na pr.[imer] može da dobije meblirana soba za 15-20 funti mjesečno, može da se stekne vlastiti stan u privanim novogradnjama, a cijene se danas kreću između 1.500 do 1.800 funti za jednosobni stan i 2.500 do 3.000 funti za dvosobni stan. U naseobinama, koje je izgradjuju u okolini grada /javne gradnje/ može se steći jednosoban stan uz cijenu od 700 do 800 funti,¹⁵ a dvosobni stan uz cijenu od cca 1.000 funti, a pri tome se mogu dobiti hipotekarni zajmovi u visini od cca 30% od cijene, dok se ostatak mora da plati u gotovom. Glavni tok useljenika se upućuje u napuštena arapska mjesta i sela, koja su velikim dijelom već popunjena, a sada sa već popunjuju stanovi, koji pri normalnim prilikama ne bi uopšte došli u obzir za stanovanje. Ljudi moraju dakle biti spremni na to, da će dulje vremena – 2 do 4 meseca – da budu u logorima /sa svim okolnostima logorskog i masovnog stanovanja i života/. Postoje programi za izgradnju stanova u velikom stilu, ali do ostvarenja tih projekata proći će još dosta vremena.

U pogledu uposlenja želimo reći ovo : I ako je tržište zasićeno radnom snagom, to će se za svakog zdravog čovjeka /u dobrim godinama/ uvijek (подвучено у оригиналу, М.Р.) naći mogućnosti rada, ako je pripravan da se primi svakog /naročito fizičkog/ posla. Treba imati na umu, da se u većini slučajeva neće moći nastaviti sa ranijim zvanjem. U najpovoljnijem položaju su zanatlije i obrtnici /naročito u vezi sa građevinskom strukom/, zatim kako smo spomenuli mlađi ljudi, koji su spremni da se late svakog posla. Veoma su slabi izgledi za ljude trgovačke struke bez kapitala. Pogotovo su slabi izgledi za intelektualce i činovnike. Činovnici /korespodenti, stenotipisti, knjigovodje itd./ obzirom na nepoznavanje ivrit¹⁶ – i ako vladaju drugim evropskim jezicima – nemaju skoro nikakvih izgleda za uposlenja u svom dosadašnjem zvanju. Ljekari, zubari, apotekari, inženjeri /izuzev građevinske struke/, advokati, finansijskih i ekonomski stručnjaci itd: itd. nemaju izgleda i mnogi

¹⁵ Мисли се на палестинску фунту, која је све до 1952. године и увођења израелске фунте, била званично средство плаћања у новоствореној држави јеврејског народа. Вредност обе валуте била је еквивалентна британској фунти стерлинга, односно приближно 3.4 грама злата.

¹⁶ Хебрејски језик.

ће morati da promjene iz temelja zvanje, a da bi se mogli izdržavati. Razumije se, da će tu i tamo netko iz tih grupa /naročito u mladjim godinama ili sa nekom naročitom stručnom spremom/da nadje neke mogućnosti, ali se to ne može da smatra kao pravilo i mislimo, da je potrebno da baš ljude tih zvanja upozorimo, da si ne prave neke iluzije ili fantastične predodžbe. Tako se na pr.[imer]ljekarsko zvanje smatra kao naročito prikladno za svaku priliku, ali treba znati da ovde postoji ogroman nesrazmer između broja pučanstva i broja ljekara i da već danas dolazi na cca 250 duša jedan ljekar.

U pogledu djece: Djeca od 14 do 17 godina primaju se u Aliju Hanoar, gdje su zbrinuti i izobrazuju se u glavnom za poljoprivredu. Siročad i veliki dio polusiročadi do 14 godina mogu se isto smjestiti u javnim ustanovama, dok se za ostalu djecu moraju da brinu roditelji i oni ostaju u zajednici sa porodicom. Za starije ljude iznad 50 godina života ne vidimo mogućnosti uposlenja izuzev neke vanredne slučajeve, koji se ne mogu predvideti. Prema tome je za te ljude od odlučne važnosti, da imadu neki siguran oslon na mladjem /djeca, rođjaci ili slično/, koji će ih moći izdržavati. Za one koji namjeravaju da ovdje nastave i dovrše školovanje treba primjetiti, da nastava nije još državna, prema tome nije besplatna, nego nasuprot dosta skupa, pa je važno, da su u finansijskoj mogućnosti, da o svom trošku nastave školovanjem ili morajuda odustanu od te namjere i da se zasada prihvate svakog posla, koji im se pruža. Mogućnost nastavka školovanja postoji na tehnicu u Haifi i to ne u svim strukama, na univerzi u Jerusalimu /medicina samo za kliničke semestre, fizika, kemija, biologija, matematika, orijentalistika/, zatim u Rehovotu za razne vrsti znanstvenog rada na polju agronomije. Jedno od najvažnijih zvanja, koje imade najbolje izgleda i u kojem ljudi najbrže mogu da se smjeste, a kojemu se posvjećuje naročita pažnja je zemljoradnja. (подвучено у оригиналу, М.Р.) Oni, koji su u odgovarajućoj kondiciji i psihički spremni za takovo zvanje /do 40 godine života/ mogu sa dosta optimizma da gledaju u budućnost. Preporučujemo da se već sada obrazuju grupe reflektanata /sa grupama se mnogo lakše pregovara/, da budu spremni za to, da muž i žena rade. Dobiće na raspolaganje zemlju /slobodnu ili od Arapa napuštenu/ na kojoj će oni da udare temelje novoj naseobini i dobro je, da se približno upoznaju sa svim granama poljoprivrede /rad oko zemlje, štale, pilići, vrtljarstvo, kućanstvo u vezi sa zajednicom kao kuhanje, pranje i popravak rublja itd. itd./.....

U pogledu prenosa imovine: Bezuvjetno treba ponjeti sve što je čovjeku potrebno za ličnu upotrebu /Odijelo, cipele, rublje, najnužniji kućni i kuhinjski pribor/, sve se to može i ovdje dobiti ali je to skupčano sa velikim izdacima i te treba izbjeći. U pogledu pokućstva treba znati, da su ljudi dulje vremena bez stana i kada jednom nadju stan, onda je za jednu porodicu odredjena samo jedna soba u dimenzijama cca 3.5 na 4 m. , širina vrata su cca 75 cm. pa si prema tome može svaki da napravi raspored, kakovo pokućstvo može da smesti u te prostorije u kojoj konačno trebaju i ljudi da stanuju. Tavana, podruma, dvorišta itd. za smeštaj suvišnih stvari ovdje nema. Nipošto ponjeti kuhinjsko pokućstvo za koje nema mesta i koje se ovde ne

može da upotrijebi. Preporučujemo krevete u formi „coucha“ po mogućnosti, da se može uklopiti još jedno ležište, koje po danu neće smetati, ormar odgovarajući dimenzijama prostorije i malo pokućstvo, koje je neophodno potrebno, a koje je prikladno navedenim dimanzijama. Ljudi su ponjeli veliko pokućstvo u namjeri, da ga eventualno prodaju, ali kod ogromne ponude u vezi sa masovnom imigracijom i obzirom da su te stvari obično prevelike za ovdašnje prilike i tržište, a ovdašnja cijena je veoma niska i jedva će moći da pokrije troškove prevoza, koji su dosta veliki. Uopšte bi trebalo nastojati da se roba otpremi tako, da bi mogla da putuje zajedno sa iseljenicima. /Reisegepäck/¹⁷, a ne kao posebna pošiljka jer u tom slučaju ne bi bilo nikakvih troškova, dok su liftovi i sanduci skupčani sa ogromnim troškovima ne samo kod utovara, nego poglavito kod istovara robe, što pada na teret vlasnika robe. Ako se prave već liftvani neka se prave od debljih dasaka /3-5 cm/, što dulje daske i po mogućnosti od borovog drva. Ako postoji mogućnost prenosa drvenih rasklopljivih kuća, neka se ta prilika iskoristi. Nadalje je uputno, da ljudi ponesu svoj alat, koji im je lično potreban u zvanju. Znamo da pri danim prilikama teško se može savjetovati, jer nam je jasno da ljudi prenašaju svoju poslednju imovinu, ali je tim važnije da se upoznaju sa stvarnošću, a da bi si uštedeli suvišan trud i izdatke, koji se možebit neće rentirati.

Nastojali smo, da vam u realnim potezima prikažemo prilike ne sa namjerom, da nekoga zastrašimo ili odvratimo od njegove namjere, nego sa namjerom, da ga blagovremeno upoznamo sa realnošću, da bi tako izbegli neminovim razočaranjima kao posljedica nerealnih predodžaba i pogrešnih informacija, kako smo to imali prilike da vidimo i čujemo kod poslednje grupe. Vrata Izraela su svakom Jevrejину otvorena, svaki je dobro došao i od umešnosti i pripravnosti pojedinaca će ovisitи kako i u koliko pre će da se uklopi u novi život, koji se iz osnova razlikuje od njegovog dosadašnjeg života.

Pozdravljamo vas sa Šalom
HITAHDUT OLEJ JUGOSLAVIJA
Dr J. Rosenberger Iso Herman“

¹⁷ Reisegepäck (нем.) – пртљаг